

Politički profil Margaret Thatcher kroz promjenu ekonomske politike i borbu s nogometnim huliganizmom

Farkaš, Mihael

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:474965>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-28**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti
Preddiplomski studij novinarstva

Mihael Farkaš

Politički profil Margaret Thatcher kroz promjenu ekonomske politike i
borbu s nogometnim huliganizmom

Završni rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Dario Nikić Čakar

Zagreb, srpanj 2024.

POLITIČKI PROFIL MARGARET THATCHER KROZ PROMJENU EKONOMSKE POLITIKE I BORBU S NOGOMETNIM HULIGANIZMOM

Sažetak

Cilj ovog završnog rada jest prikazati politički profil Margaret Thatcher tijekom njene političke karijere, od samih početaka, preko toga da je bila vođa opozicije do razdoblja u kojemu je bila premijerka Velike Britanije. Poseban fokus bit će na promjeni ekonomske politike i borbi s nogometnim huliganizmom, a istaknut će se i povezanost Thatcher s Hrvatskom.

Ključne riječi: Margaret Thatcher, promjena ekonomske politike, tačerizam, nogometni huliganizam

Summary

The aim of this final paper is to present the political profile of Margaret Thatcher throughout her political career, from its very beginnings, through her time as the leader of the opposition, to the period when she served as the Prime Minister of the United Kingdom. Special focus will be placed on the changes in economic policy shift and the fight against football hooliganism, with an emphasis on Thatcher's connection with Croatia.

Keywords: Margaret Thatcher, economic policy change, Thatcherism, football hooliganism

Sadržaj

1. UVOD	1
2. BIOGRAFIJA	2
3. POČETAK POLITIČKE KARIJERE.....	3
3.1. Ministrica za obrazovanje.....	4
3.2. Problemi u vladi i gubitak izbora	5
4. VOĐA OPOZICIJE	5
4.1. Dolazak na čelo stranke.....	6
4.2. Predizborno razdoblje	7
5. PREMIJERKA VELIKE BRITANIJE	8
5.1. Privatizacija i promjene u ekonomiji.....	10
5.2. Falklandski rat	11
5.3. Štrajk rudara	12
5.4. Borba s nogometnim huliganizmom.....	12
5.5. Kraj vladavine.....	14
6. THATCHER I HRVATSKA	15
7. ZAKLJUČAK	15
8. LITERATURA.....	17

1. UVOD

Glavna ideja ovog rada jest prikazati politički život Margaret Thatcher od samih početaka, dok je još bila je jedna od rijetkih žena konzervativnih zastupnika u Donjem domu nakon izbora 1959. godine. Kako su u to vrijeme žene još uvijek bile u podređenom položaju naspram muškaraca, ona je usprkos svojoj aktivnosti još uvijek dobivala funkcije koje su bile smatrane manje vrijednima.

Ipak, s vremenom je postajala sve utjecajnije i dobivala sve više funkcija, a u konačnici je postala i vođa oporbe. Samim time bila je i prva žena u povijesti Britanije koja je postala vođa neke političke stranke. Tomu je kumovala činjenica da su potrebne promjene u stranci zbog poraza na izborima te je ona došla na čelo torijevaca.

Kako je njena popularnost rasla, tako je rasla i popularnost same stranke. Posljedica toga je da je na idućim izborima „skinula“ laburiste s trona i postala prva žena premijerka u povijesti države 1979. godine. Na vlast je došla u poprilično nezgodno vrijeme, ali je uspjela napraviti mnoge promjene u raznim aspektima, čime je ipak privukla bijes radnika kojima to nije išlo na ruku.

Poznata je i po borbi s nogometnim huliganizmom, koji je bio vrlo rasprostranjen u Engleskoj. Dogodilo se nekoliko tragedija i onda je odlučila tomu stati na kraj s mnogo promjena na stadionima, praktički se više nije moglo ne znati tko je napravio kaos zbog svih mogućih provjera te je gotovo u potpunosti suzbila taj pokret.

Ipak, godinama joj je popularnost opadala te je 1990. odstupila s mjesta premijerke, no trag koji je ostavila je neizbrisiv te se njeni postupci prepričavaju i dan danas, a posljedice odluka koje je donosila vidljive su i van Velike Britanije.

2. BIOGRAFIJA

Margaret Hilda Thatcher bila je britanska političarka. Rođena je u engleskom gradiću Granthamu 13. listopada 1925. godine u obitelji Beatrice i Alfreda Roberts (Blundell, 2008: 17). Što se tiče njezinog školovanja, diplomirala je kemiju na Sveučilištu Oxford 1947. godine. Obnašala je dužnost zastupnice britanskog parlamenta (Donji dom) u razdoblju od 1959. do 1992. godine (enciklopedija.hr, 2024).

U svome političkom mandatu također je obnašala dužnost ministrice obrazovanja i znanosti u razdoblju od 1970. do 1974. godine tijekom vladavine premijera Edwarda Heatha, poslije koga je i došla na čelno mjesto konzervativaca 1975. godine (Thatcher, 1993: 20).

Kada su konzervativci pobijedili na izborima u svibnju 1979. godine, bila je prva žena koja je bila na čelu vlade u Europi. Sukobila se s Argentinom u Falklandskom ratu 1982. kada su iznenada nastali vanjskopolitički problemi uslijed argentinskog zauzimanja Falklandskih otoka, arhipelag uz tamošnju obalu pod kontrolom Velike Britanije. Thatcher nije previše razmišljala te je poslala vojsku da ponovno zadobije kontrolu nad otocima. U lipnju su se otoci vratili pod britansku vlast, a ta pobjeda godinu dana kasnije donijela joj je trijumf na općim izborima, što je ponovila i 1987. godine (wikipedia.hr, 2024).

Vrijedi napomenuti da je potonje razdoblje bilo poznato po tome da je tada zabilježen snažan gospodarski rast u Velikoj Britaniji, a samim time postaja je prva britanska premijerka s tri mandata na čelu Vlade u 20. stoljeću (Blundell, 2008: 83).

Ipak, posljednji mandat nije odradila do kraja zato što je studenom 1990. podnijela ostavku te ju je naslijedio John Major (wikipedia.hr, 2024). Sve se to dogodilo zbog uvođenja novih poreza te joj je popularnost pala, problematično je bilo što se odupirala europskim integracijama, a također su bili prisutni i sukobi u Konzervativnoj stranci koji su dokrajčili njenu vladavinu (enciklopedija.hr, 2024).

Tijekom premijerskog mandata liberalizirala je gospodarstvo zato da umanja državnu ulogu u području ekonomije, a također je provela i snažnu privatizaciju (wikipedia.hr, 2024). Također je prodavala općinske stanove njihovim najmoprimcima i smanjivala utjecaj sindikata. Ova politika postala je poznata kao tačerizam (Britannica, 2024).

Poznata je i po suzbijanju nogometnog huliganizma tijekom 80-ih godina 20. stoljeća, kada je (ne)uspješno suzbila probleme s navijačima koji su radili probleme na nogometnim utakmicama (wikipedia.hr, 2024). U vanjskoj politici zalagala se za blisku suradnju sa SAD-om, bila je

izrazito antikomunistički orijentirana (što je, zajedno s njenom beskompromisnom retorikom, dovelo do toga da je sovjetski mediji nazovu Željeznom lady) i zahtijevala je da nacionalni suverenitet zemalja članica unutar europskog integracijskog procesa bude jače očuvan (enciklopedija.hr, 2024). Preminula je 8. travnja 2013. nakon što je zadobila moždani udar.

3. POČETAK POLITIČKE KARIJERE

Margaret Thatcher bila je jedna od rijetkih konzervativnih zastupnica u Donjem domu nakon izbora 1959. godine, ali je za razliku od ostalih odmah pokazala aktivnost. Imala je sreće jer je ubrzo osvojila drugo mjesto u godišnjem glasanju za priliku da predloži privatni zakon, što joj je omogućilo da predstavi svoj prvi zakon u svom prvom govoru 5. veljače 1960. godine (Cannadine, 2017: 13).

Taj zakon imao je za cilj spriječiti lokalne vlasti da isključuju novinare sa svojih sastanaka, što su neki, obično pod kontrolom laburista, nedavno činili. Ova inicijativa bila je rani pokazatelj njezina neprijateljstva prema organiziranom radu i moći sindikata. Njezin govor je bio hvaljen zbog detaljnog poznavanja teme te zbog uvjerenja i tečnosti s kojima ga je izložila (Cannadine, 2017: 14).

U listopadu 1961. premijer Harold Macmillan imenovao ju je parlamentarnom tajnicom ministra za mirovine, što je bio najniži rang na vladinoj ljestvici i pozicija koja se obično dodjeljivala ženama, jer su mirovine, kao i obrazovanje, ako to tako možemo reći, smatrane „ženskim“ temama. (ibid.)

Tri godine Thatcher je radila u Ministarstvu za mirovine. Iako je imala određene sumnje zbog porasta javne potrošnje, uglavnom je podržavala vladine odluke, uključujući i prijavu za članstvo u Zajedničkom tržištu (pokrenuto Rimskim ugovorom iz 1958. godine gdje bi se uklanjale trgovinske prepreke među članicama, a sve u cilju gospodarskog napretka) (Thatcher, 2004: 371).

Od 1964. do 1970. godine Konzervativna stranka bila je u oporbi, a Sir Alec Douglas-Home (koji je postao grof) dao je ostavku na mjesto vođe stranke u srpnju 1965. Iste godine održani su izbori između Reginalda Maudlinga i Edwarda Heatha za novog vođu stranke, a Thatcher je glasala za Heatha jer je vjerovala da će se bolje nositi s laburističkim liderom Haroldom Wilsonom. Dok je bila u oporbi, obnašala je šest različitih funkcija u sjeni. Počela je kao glasnogovornica za mirovine, zatim je prešla na stambena pitanja i zemljište (od listopada 1965. godine), a potom na financijska pitanja (nakon općih izbora u ožujku 1966. godine, Kada je postala članica kabineta u sjeni u

listopadu 1967. godine, redom je bila odgovorna za gorivo i energiju, promet (od studenog 1968. godine) i konačno obrazovanje (od listopada 1969. godine) (Cannadine, 2017: 15).

Tijekom vremena koje je provela u oporbi, Thatcher je prvi put imala priliku za opsežna putovanja u inozemstvo, koja nisu bila namijenjena odmoru, već ozbiljnom usavršavanju i osobnom razvoju. Najbitniji je bio put u Sjedinjene Američke Države (1967.- 1969.) gdje je uvidjela da bi Velika Britanija mogla puno toga naučiti od njih (ibid.: 16).

3.1. Ministrica za obrazovanje

Kada su konzervativci pobijedili na općim izborima u lipnju 1970. godine, Thatcher je bila prirodan izbor za Heathovu ministricu za obrazovanje. Već je radila na toj poziciji iz sjene, a s obzirom na potrebu za barem jednom ženom u kabinetu, imala je najjače kvalifikacije za tu ulogu (Cannadine, 2017.: 17).

Njena prva odluka otkako je došla na poziciju jest da ukine Okružnicu 10/65 (Zahtjev da engleske i velške škole počnu pretvarati stare gimnazije i srednje škole u sveobuhvatne škole). Prethodna laburistička vlada pokušala je prisiliti lokalne vlasti na usvajanje sveobuhvatnog školskog sustava. Međutim, trend je bio toliko snažan u tom smjeru da su i vijeća pod kontrolom laburista i konzervativaca nastavila podnositi sveobuhvatne planove, a ona je imala malo mogućnosti da ih zaustavi. Odbila je samo 326 od ukupno 3.612 primljenih prijedloga, a udio učenika koji pohađaju sveobuhvatne škole u Engleskoj i Walesu porastao je s 32 na 62 posto tijekom njezina mandata. Također je nastavila politiku laburističke vlade očuvanjem Otvorenog sveučilišta, koje je osnovao Harold Wilson 1969. godine. Mnogi njezini kolege iz kabineta željeli su ga zatvoriti, ali ona je smatrala da ono proširuje obrazovne mogućnosti (ibid.: 17-18).

Godinu dana nakon preuzimanja dužnosti, Thatcher se našla usred prve javne kontroverze kada je htjela ukinuti besplatno mlijeko u školama za djecu od sedam do jedanaest godina kako bi ostvarila kratkoročne uštede. Ovaj prijedlog izazvao je val prosvjeda od strane laburističke opozicije i popularnih medija; nazvana je „gospođa Thatcher, kradljivica mlijeka“ i proglašena 'najnepopularnijom ženom u Britaniji' (ibid.: 18).

Fijasko s „kradljivicom mlijeka“ činio se kao potvrda Heathovog mišljenja da će obrazovanje biti najviša funkcija koju će Thatcher postići u javnom životu. Iako je školstvo bilo važno u poslijeratnoj Britaniji, taj je resor bio općenito smatran kao slijepa ulica za ministre, bez obzira na spol. Iako je imao veliki i rastući proračun, većina tog novca bila je usmjerena na zgrade i infrastrukturu. U školama su zapošljavanje učitelja i kontrola kurikuluma ostali pod nadležnošću

lokalnih vlasti, a u visokom obrazovanju, Odbor za sveučilišne dotacije bio je stvoren kako bi se vladu držalo na distanci (ibid.).

3.2. Problemi u vladi i gubitak izbora

Ipak, dok je Thatcher obavljala svoje dužnosti u obrazovanju, Heathova vlada naišla je na ozbiljne probleme. On je došao na vlast s odlučnošću da uvede Ujedinjeno Kraljevstvo u Zajedničko tržište, što je i postigao, te je također želio smanjiti državnu intervenciju i liberalizirati gospodarstvo (Cannedine, 2017: 18.).

Početak sljedeće godine rudari su započeli štrajk, što je dovelo do toga da Britanija radi samo tri dana u tjednu. Postigli su povećanje plaća od 20 posto, a Heath je na to reagirao uvođenjem zakonskog zamrzavanja plaća i cijena. Njegovi pokušaji da zakonodavstvom obuzda rastuću militantnost sindikata nisu uspjeli, inflacija je dostigla dvoznamenkaste razine, a izbijanje Jom Kipurskog rata na Bliskom istoku uzrokovalo je gotovo četverostruko povećanje cijena nafte između listopada 1973. i siječnja 1974. godine. Do tada su rudari bili spremni ponovno krenuti u štrajk (ibid.: 19).

U veljači 1974. Heath je raspisao opće izbore s pitanjem „Tko upravlja Britanijom?“, u kojima Thatcher nije imala značajnu ulogu na nacionalnoj razini. Iako su torijevci osvojili veći udio glasova na nacionalnoj razini, osvojili su četiri mjesta manje od laburista. Heath nije uspio formirati koaliciju s Liberalima, te je 4. ožujka dao ostavku, a Thatcher se ponovno našla u oporbi (ibid.).

4. VOĐA OPOZICIJE

Wilson je formirao manjinsku vladu, a Heath je odlučio ostati na čelu konzervativaca unatoč sve većim kritikama iz redova stranke, te je Thatcher dao resor za okoliš u svojoj vladi u sjeni. Tijekom rasprave o manifestu za nadolazeće izbore, za koje se općenito smatralo da će uskoro biti raspisani, nevoljko je pristala predložiti da kamatna stopa na hipoteku, koja je tada bila na rekordnih 11 posto, nikada ne prelazi 9,5 posto (Cannedine, 2017: 19.).

Međutim, privatno je bila nezadovoljna ovom politikom, koja je nagovještavala dodatnu državnu intervenciju. Njezine sumnje prema slobodnom tržištu potvrdio je i ohrabrio njezin prijatelj Sir

Keith Joseph, koji je osnovao Centar za političke studije (CPS), a Thatcher je postala potpredsjednica tog centra (ibid.).

Pod utjecajem Josepha, Thatcher je počela preispitivati osnove politike konzervativaca koje su dominirale od njenog ulaska u javni život. Na kraju su laburisti osvojili većinu u Donjem domu s prednošću od tri mjesta, dok su konzervativci izgubili dvadeset mjesta. Kao i mnogi drugi konzervativci, smatrala je da Heath treba odstupiti i nadala se da će ga Joseph naslijediti. Ipak, Heath je odbio odstupiti, a nije postojala službena procedura za izazivanje ili smjenjivanje trenutnog vođe Konzervativne stranke. Nevoljko je pristao na promjenu pravila, te je zakazano glasanje za veljaču 1975. na kojem bi glasali samo konzervativni zastupnici (ibid.).

Mediji i javnost su se pobunili, a Joseph je shvatio da nema šanse da postane vođa Konzervativne stranke, pa je Thatcher odlučila kandidirati se umjesto njega.

4.1. Dolazak na čelo stranke

Nijedan od bivših Heathovih ministara nije bio spreman suprotstaviti mu se, a ona je počela okupljati podršku među zastupnicima iz zadnjih klupa koji su bili siti njegovih grubosti i neuspjeha te su se divili njenoj hrabrosti što se suprotstavila. Thatcherinu kampanju vješto je vodio zastupnik Airey Neave, dok je Heath bio samo mrzovoljan i ogorčen, pogrešno vjerujući da će zadržati vodstvo. Na prvom glasovanju, 4. veljače, Thatcher je dobila 130 glasova, a Heath 119. Njen politički zamah nije se mogao zaustaviti, te je na drugom glasovanju, 11. veljače, pobijedila Whitelawa s 146 glasova naspram 79. To je bila odlučujuća pobjeda, i s 49 godina postala je prva žena vođa jedne britanske političke stranke (Cannedine, 2017: 23).

Thatcher je bila izabrana više zbog toga što nije bila Heath, što je ona uspješno isticala kroz svoju rodnu različitost, nego zbog konkretnih alternativnih politika koje je nudila. Većina konzervativnih zastupnika nije bila upoznata s njenim stavovima o mnogim pitanjima niti s time koliko su se njene ideje privatno razvijale u posljednjim mjesecima. Osim toga, njen kabinet bio je vrlo sličan Heathovom, s predvidljivom iznimkom da on više nije bio dio tog tima (ibid.).

Većina njenih starijih kolega ostala je lojalna Heathu do kraja, a samo ju je Joseph podržao svojim glasom. Iako je pobijedila na izborima za vođu stranke, Thatcher se našla u slaboj poziciji, jer, iako joj je činjenica da je žena pomogla da se razlikuje od Heatha, ta je prednost

postala manje značajna nakon što je preuzela vodstvo stranke (ibid.: 24).

U prvim mjesecima kao vođa Konzervativne stranke, Thatcher je bila pod velikim pritiskom. Kada je Wilson raspisao referendum o britanskom članstvu u Zajedničkom tržištu, ona je podržavala ostanak, ali je većinu kampanje prepustila Heathu, čime je on ponovno došao u središte pozornosti, i to nakratko u pozitivnom svjetlu. Iako Wilson više nije bio onaj isti čovjek iz 1960-ih, još uvijek je bio dovoljno sposoban i lukav da nadmudri Thatcher tijekom premijerskih pitanja. Wilsonov nasljednik James Callaghan, koji je već obnašao dužnosti ministra financija, ministra unutarnjih poslova i ministra vanjskih poslova, stalno ju je omalovažavao zbog njenog nedostatka iskustva na visokim pozicijama.

Ipak, konstantno je radila na sebi, prihvatila je savjete Gordona Reecea, bivšeg televizijskog producenta, o svom stilu odijevanja i izgledu, te je radila s trenerom glasa u Nacionalnom kazalištu kako bi snizila ton i omekšala glas. Održala je dva govora u kojima je osudila Sovjetski Savez zbog težnje za svjetskom dominacijom, što je dovelo do toga da je ruski mediji nazovu „Željeznom Lady“ - što ju je iznimno obradovalo.

Puno je putovala po Europi, Bliskom istoku, južnoj Aziji i Dalekom istoku; dvaput je posjetila Sjedinjene Države, gdje su je sada shvaćali ozbiljnije nego tijekom prethodnih posjeta; a u travnju 1975. susrela se s Ronaldom Reaganom, bivšim holivudskim glumcem i guvernerom Kalifornije, koji je tada već bio predsjednički kandidat (ibid.: 25).

4.2. Predizborno razdoblje

Konzervativci su postupno napredovali u anketama, a Callaghan je napravio ključnu grešku kada nije raspisao izbore u jesen 1978. godine, odlučivši pričekati do proljeća sljedeće godine. No, mjeseci između postali su poznati kao „zima nezadovoljstva“, kada je niz razarajućih štrajkova radnika u privatnom i javnom sektoru, koji su tražili povećanje plaća usklađeno s inflacijom, doveo do toga da se smeće nije odvozilo tjednima, grobovi se nisu iskopavali, hitne službe nisu izlazile na teren, a benzinske crpke su bile zatvorene (Cannedine, 2017: 25).

Do tog trenutka, Callaghan je izgledao jednako nesposoban da upravlja situacijom kao što je bio Heath pet godina ranije. Vlada se ponovno suočavala s prijetnjama od strane militantnih industrijskih akcija i sve većih zahtjeva sindikata za povećanjem plaća, što je označavalo propast laburističkih napora da uz podršku sindikata uspostave dobrovoljnu politiku dohodaka. Cijene i plaće su nastavile rasti, inflacija je bila u porastu, a s njom je rasla i nezaposlenost (ibid.: 26). Callaghan i njegov ministar financija, Denis Healey, došli su do zaključka da im

preostaje samo jedna mogućnost: suzbijanje inflacije ograničenjem količine novca u optjecaju. Iako je ova značajna promjena u vladinoj strategiji bila usvojena prije nego što su konzervativci ponovno došli na vlast i prisvojili je kao svoju, ona nije uspjela spasiti sve slabiju laburističku vladu. Dana 30. ožujka 1979. godine, Thatcher je dobila opće glasovanje u Finchleyju s tijesnom razlikom (311 naprema 310 glasova). Callaghan je tada najavio prijevremene izbore, nakon čega je parlament raspušten (ibid.).

Na početku predizborne kampanje koja je uslijedila, konzervativci su bili ispred laburista s četrnaest postotnih bodova prema anketama, iako je popularnost Thatcher zaostajala za Callaghanovom sve do dana izbora. Konzervativni program sadržavao je malo konkretnih obećanja: poticanje poslovanja i slobodnog poduzetništva, smanjenje poreza na dohodak, smanjenje javnog duga i strožu kontrolu novčane mase (Thatcher, 1993: 48).

Međutim, nije bilo otvorenog protivljenja politici dohodaka, sindikati nisu bili predviđeni za značajne reforme, a gotovo da nije bilo spomena o privatizaciji nacionaliziranih industrija (Cannadine, 2017: 26-27).

Sve je to pomoglo Thatcher da pomete pod, dobije izbore i postane premijerka, što se i dogodilo 4. svibnja 1979. godine (Thatcher, 1993: 17). Obećala je, koristeći riječi koje su pogrešno pripisane svetom Franji Asiškome, da će neslogu zamijeniti skladom, zablude istinom, sumnje vjerom, a očaj nadom (Cannadine, 2017: 27).

5. PREMIJERKA VELIKE BRITANIJE

Thatcher je na mjesto premijerke Velike Britanije došla u vrlo nezgodno doba. Kako smo ranije napomenuli, to je bilo razdoblje duboke ekonomske i društvene krize u Velikoj Britaniji. Preko milijun ljudi nije imalo posao (5,2 posto radno sposobnog stanovništva) (Pettinger, 2017).

Bio je prisutan i nizak rast u gospodarstvu, a inflacija je rasla, dosegnuvši 10 posto godišnje (Thatcher, 1993: 32). Nacionalizirane industrije postajale su sve neprofitabilnije, uz stalne zahtjeve za subvencijama koje su dodatno poticale inflaciju. Situacija u Britaniji postala je teško podnošljiva, a vladina intervencija u kontrolu plaća i cijena sve manje djelotvorna (ibid.: 38).

Kriza je kulminirala nezadovoljstvom koje se manifestiralo kroz štrajkove poznate kao „Zima nezadovoljstva“. Javnost je uzroke loših industrijskih rezultata i prepreke modernizaciji zemlje vidjela u elitnom britanskom klasnom sustavu upravljanja (Mihaljević i Silić, 2015: 109).

Konzervativna stranka, predvođena Margaret Thatcher, ponudila je rješenja da se stvore ponešto drugačiji uvjeti koji bi omogućili da je ekonomski rast održiv, čime je pridobila povjerenje britanskih građana (Thatcher, 1993: 38).

Rješenje za duboku društveno-gospodarsku krizu vidjeli su u primjeni neoliberalne ekonomske doktrine uz reformu javne uprave poznata kao New Public Management. Ključne komponente tačerizma bile su privatizacija državnih poduzeća i ograničavanje moći sindikata, što je postalo pokretačka sila transformacije Velike Britanije (Elliott, 2013).

Smanjivanjem socijalnih davanja i poticanjem građana na samostalnost, mijenjala se svijest stanovništva prema većoj osobnoj inicijativi i odgovornosti za vlastitu ekonomsku egzistenciju (ibid.: 109- 110).

5.1. Privatizacija i promjene u ekonomiji

Tijekom mandata Margaret Thatcher, provedena je najopsežnija privatizacija u zapadnoj Europi 1980-ih godina. Ambiciozni proces privatizacije krenuo je s lukama za prijevoz, prodala se čelična industrija, kao i zrakoplovne i naftne kompanije, a u to su bile uključene elektroprivrede i telekomunikacija (Thatcher, 1993: 50).

Privatizacija je provedena u dva koraka. Prvi val obuhvatio je prodaju tvrtki koje nisu bile konkurentne na tržištu i uglavnom su se održavale uz pomoć državnih subvencija. Drugi val uključivao je prodaju tvrtki koje pružaju javne usluge, poput telekomunikacija, distribucije plina, opskrbe vodom i sličnih djelatnosti. Na primjer, Velika Britanija imala je deset državnih tvrtki čiji je zadatak bio opskrba vode, a doživjele su privatizaciju do 1989. godine s kompanijama poput British Airwaysa, British Steela i Jaguara (ibid.).

Primjerice, 1981. sve usluge u Velikoj Britaniji vezane za telekomunikaciju pružao je Poštanski ured, ali tri godine nakon toga, telekomunikacijski sektor bio je u potpunosti privatiziran. Vrijednost privatizacije iz prve veće faze bila je otprilike četiri milijarde funti. Veliko zanimanje britanskih građana za privatizaciju pokazuje činjenica o kupovini dionica vezanih za plinske usluge jer se prijavilo četiri milijuna ljudi, a pravo je dobilo 37 posto njih (1,5 milijuna). Do kraja 1980-ih, postotak dioničara porastao je sa sedam na 25 posto, stvarajući utjecajnu grupu vlasnika (lobi). Proces privatizacije donio je promjene oko vlasničke strukture te se vratilo privatno vlasništvo koje je postalo temelj razvoja kapitalizma (Thatcher, 2004: 356).

Produktivnost poduzeća se povećala, poduzetnička kultura je ojačala, kao i osobna odgovornost (Mihaljević i Silić, 2005: 111). Stopa nezaposlenosti u Velikoj Britaniji, iako najniža među državama članicama Europske zajednice, iznosila je 6,2 posto. Ekonomski pokazatelji jasno su pokazali da su gospodarske reforme bile isplative. Međutim, privatizacija je s druge strane dovela do gubitka radnih mjesta za puno ljudi, što je značilo porast siromaštva. Bilo je čak tri milijuna ljudi koji nisu imali posao, a mnogi su morali naći novo radno mjesto ili prekvalificirati se zbog toga što se uvela modernizacija i nove tehnologije (ibid.).

Proces privatizacije nije se provodio na temelju jasno definirane vladine strategije, već je bio vođen time da su tržište koje je samoregulirano i osobno vlasništvo dovoljni sami po sebi. To potvrđuje i činjenica da se privatizacija nije spominjala u programu vlade tijekom prvog mandata, kao i brzina kojom je došlo do masovne promjene vlasničke strukture (ibid.).

Međutim, proračun iz 1981. godine donio je ključan preokret i postavio temelje za dugotrajan

ekonomski rast koji je trajao 25 godina. Dok su se prethodne vlade desetljećima povlačile pred izazovima, uvodeći inflaciju i kontrolu nad plaćama i cijenama, premijerka Thatcher je zauzela drugačiji pristup. Shvatila je važnost borbe protiv inflacije i obnove fiskalne odgovornosti.

Ona i njezin ministar financija razumjeli su da je inflacija rezultat prekomjerne “emisije” novca, a ne samo rasta određenih cijena. Iako se cijene uvijek relativno mijenjaju, inflacija predstavlja smanjenje vrijednosti valute koje uzrokuje država (Blundell, 2008: 95).

Danas čak i ljevičari iz različitih stranaka priznaju važnost snažnog privatnog sektora i niskih poreza kao ključnih faktora za njegovo poticanje (ibid.: 95-96).

Društvena ravnoteža se značajno promijenila. Dok su mladi ekonomisti šezdesetih godina težili sigurnim poslovima u nacionaliziranim industrijama, poput regionalnih elektroenergetskih odbora, do osamdesetih godina njihove su ambicije bile usmjerene prema Cityju i privatnom sektoru. Najtalentiraniji više nisu tražili stabilne državne pozicije, već su se okrenuli tržištima u potrazi za bogatstvom (ibid.: 97).

5.2. Falklandski rat

Jedna od bitnih stavki vladavine Thatcher jest i pobjeda u Falklandskom ratu koji je započeo 19. ožujka 1982. godine, i smatra se da je tada stekla najveću popularnost. Falklandsko otočje (špa. Las Malvinas) skupina je otoka u području Južnog Atlantika, kod obale Argentine. Netrpeljivost među Velikom Britanijom i Argentinom trajala je otkako od vremena kada je Argentina postala neovisna, odcijepila se od Španjolske nakon rata za nezavisnost i htjela je preuzeti te otoke pod svoju vlast (Thatcher, 1993.: 213).

Argentinska vlast, koju je predvodio Leopoldo Galteri, odlučila je izvršiti napad na otoke, što su i proveli u djelo na samom početku travnja. Britanci su se iznenadili tim potezom, ali nisu ostali dužni te su izvršili kontru nakon mjesec dana, a onda i otputovali na otočje da bi ga branili (Škrobo, 2017: 118).

Britanci nisu očekivali da će Argentina posegnuti za vojnom akcijom, što je bilo vidljivo iz transkripata razgovora Thatcher s raznim dužnosnicima (ibid.: 121).

Napad je počeo rano ujutro 1. travnja 1982. godine. Argentincu su stigli u San Felipe, sat je pokazivao 3:45 (lokalno vrijeme) te su predviđali brzu akciju preuzimanja Otoka, ne očekujući britanski odgovor. Zbog toga nisu bili spremni za nastavak rata i obrambene akcije. Britanci su 7. travnja uspostavili zonu u kojoj je plovidba zabranjena u radijusu od 200 nautičkih milja oko Falklandskih otoka, a iskorišteno je i pravo veta u Ujedinjenim narodima zbog toga da se ne

dogodi diplomatska intervencija. Vojna baza bili su otoci Ascension uz istočnu obalu Afrike, a već 25. travnja britanske snage došle su do otoka South Georgia i ponovno uspostavile kontrolu nad glavnim gradom Grytvikenom (ibid.: 122-123).

Na Praznik rada Britanci su započeli sa zračnim napadima, a meta je bila Port Stanley i tada su se dogodili prvi sukobi argentinskih i britanskih zrakoplova. Sljedećeg dana dogodio se ključni trenutak rata, kad je britanska nuklearna podmornica Conqueror odigrala ključnu ulogu i potopila argentinsku krstaricu General Belgrano (wikipedia.hr, 2024).

Britanske snage bile su brojčano slabije od argentinskih, suočene s nedostatkom teškog naoružanja i brojnim logističkim poteškoćama, no uspjeli su ih poraziti 28. svibnja u Goose Greeneu (ibid.). Nakon toga su uslijedili manji sukobi što je označavalo pripreme za još jedan napad na Port Stanley, što je započelo 11. lipnja. Argentinci su konačno potpisali kapitulaciju 14. lipnja (ibid.).

5.3. Štrajk rudara

Ovaj rat prethodio je još jednom bitnom razdoblju u vladavini Thatcher, a to je štrajk rudara 1984. godine. Vlada je 6. ožujka najavila zatvaranje dvadeset rudnika ugljena, a 6.000 rudara izašlo je na ulice širom Velike Britanije. Taj potez bi doveo do toga da otprilike 20.000 ljudi oстане bez posla, a Vlada nije namjeravala stati na tome i htjela je zatvoriti još oko 70 rudnika (Mihajlović i Silić, 2015: 113).

Štrajk je trajao godinu dana, ali nije omeo normalan život u Velikoj Britaniji. Konzervativna vlada, osiguravši dovoljne zalihe ugljena, ušla je u sukob sa sindikatima, onemogućivši korporativnu nagodbu. Thatcher je ostala odlučna u zatvaranju nerentabilnih rudnika i otpuštanju rudara, te je nakon godinu dana porazila sindikate (ibid.).

Tijekom štrajka 5.000 policajaca bilo je mobilizirano, a pričalo se i da je vlada bila blizu tome da koristi vojnu silu. Uhićeno je više od 11.000 radnika, a kaznene prijave dobilo je njih 8.400 (ibid.). Nakon sloma štrajka rudara, tačerizam je u očima britanskih radnika postao simbol neprijateljstva prema radnicima i sindikatima (ibid.: 113-114).

5.4. Borba s nogometnim huliganizmom

Jedna od važnijih točaka ovog rada definitivno je i borba koju je Thatcher vodila s huliganizmom u nogometu. Definicija: „Navijači su osobe, jedna ili više njih u skupini koje svojim navijanjem ohrabruju pojedinca, par ili skupinu ljudi u izvedbi određene psiho-fizičke aktivnosti, uz pomoć

određenih sredstava ili bez njih, a u svrhu kako vlastitog tako i zadovoljstva onoga za koga navijaju.“ (wikipedia.hr, 2024.).

Nogometno huliganstvo odnosi se na neprimjereno ponašanje nogometnih navijača, koje može uključivati događaje na utakmicama, u okolici stadiona ili na drugim mjestima. Ovaj izraz obuhvaća sve, od korištenja vulgarnih izraza od strane navijača do nasilnih nereda, krađa i agresivnog ponašanja (Campbell, 2023: 84).

Navijači su zvani „luđacima“ i „životinjama“, takav stav je imala i vlada Thatcher, a sve je kulminiralo na Heyselu 29. svibnja 1985. godine, tijekom finala Europskog kupa između Liverpoola i Juventusa. Stadion je bio u lošem stanju, a organizacija utakmice bila je nedostatna, što je dovelo do nekoliko incidenata huliganizma. Situacija je eskalirala kada su huligani Liverpoola pokušali „zauzeti dio“ namijenjen navijačima Juventusa jurišajući na njih kako bi ih otjerali s tribina, što je bila uobičajena taktika na domaćim utakmicama. Navijači Juventusa pokušali su pobjeći, ali su bili stisnuti uz zid koji je potom pao, usmrivši 39 navijača „Stare Dame“ (ibid.: 84-85).

Thatcher je opisala nasilje kao 'namjerno i svjesno', sugerirajući da su huligani imali namjeru ubijati te je morala poduzeti korake da suzbije taj pokret. Kao odgovor na to, donesena su dva važna zakona: Zakon o sportskim događajima iz 1985. godine, koji je zabranio konzumaciju alkohola na stadionima i omogućio policiji veće ovlasti za uhićenje i pretraživanje navijača, te Zakon o javnom redu iz 1986. godine, koji je policiji dao ovlasti za kontrolu kretanja navijača i njihovo uhićenje zbog 'narušavanja reda', čak i kada njihovo ponašanje inače nije bilo nezakonito (ibid.).

Vlada je 1989. godine donijela Zakon o navijačima - nisu se smjeli bacati predmeti na teren, zabranjeno je bilo unositi pirotehniku i biti alkoholiziran, moglo se doživotno zabraniti ulazak na stadione. Svi klubovi morali su biti educirani kako postupati u takvim situacijama, a uvelo se pravilo i da svatko tko uđe na stadion mora biti zapisan, a znali su se svi podaci (fotografija, ime, otisak prsta, adresa). Sve tribine morale su imati kamere, a isto tako više nitko nije smio stajati te su sve ulaznice bile numerirane (Čičak, 2022).

Zakon bi policiji dao dodatne ovlasti i uveo članske iskaznice za navijače, no njegova provedba je zaustavljena nakon objave Taylorovog izvješća. Taylorovo izvješće nastalo je kao odgovor na Hillsboroughsku tragediju iz 1989. godine, koja se dogodila tijekom polufinalne utakmice FA kupa u kojoj su se „sudarili“ Liverpool i Nottingham Forest. Policija je loše organizirala ulazak navijača Liverpoola na stadion, usmjerivši ih u središnje dijelove tribine Leppings Lane End, koji nisu mogli primiti toliki broj ljudi. Dok su navijači pokušavali izbjeći gužvu, policija je

pogrešno procijenila situaciju misleći da se radi o upadu na teren, te ih je natjerala natrag na tribine.

Posljedica tih policijskih postupaka i neadekvatne reakcije hitnih službi bila je smrt 97 navijača Liverpoola, uz mnoge ozlijeđene i traumatizirane. Taylorovo izvješće o tragediji na Hillsboroughu okrivilo je policijsko postupanje tijekom katastrofe, loše stanje stadiona i stroge vladine mjere, koje su kritizirane kao “pretjerana upotreba sile za rješavanje problema” (ibid.).

Zbog svega toga, navijači su razvili veliku mržnju prema njoj, o čemu dovoljno govori da je najčešća reakcija među ovim skupinama ljudi prilikom njene smrti bila: „Gadura je mrtva!“ (net.hr, 2013).

Margaret Thatcher izrazila je oštre stavove prema nogometu, prikazujući navijače kao necivilizirane i uspoređujući utakmice s 'plemenskim ratovanjem' koje je, prema njezinim riječima, daleko zaostajalo za britanskim 'civilizacijskim standardima'. Navijače je opisivala kao nezrele osobe koje zahtijevaju strogu kontrolu (Gibson, 2013).

Istaknula je kako su neredi na utakmicama rezultat nedostatka discipline od strane roditelja i učitelja. Smatrala je da navijačima ne treba vjerovati i da je potrebno osigurati njihovo obuzdavanje jakim policijskim snagama, jer bez toga, prema njenom mišljenju, nogomet kao sport za gledatelje ne bi mogao opstati (Campbell, 2013: 86).

5.5. Kraj vladavine

Tijekom svojih mandata, Thatcher je zabilježila drugu najnižu prosječnu podršku javnosti (40 posto) među poslijeratnim premijerima. Nakon što je Nigel Lawson dao ostavku na dužnost ministra financija u listopadu 1989. godine, ankete su kontinuirano pokazivale da je njezina popularnost bila manja od popularnosti njezine stranke (Cannadine, 2017: 103).

Do rane jeseni 1990. godine, situacija za Thatcher bila je prilično nepovoljna, kako unutar zemlje, tako i na međunarodnoj sceni (ibid.: 107). Dobila je konkurenciju i unutar stranke, za lidera Konzervativaca kandidirao se Michael Heseltine te su se prvi izbori održali 20. studenog 1990. godine. Ona je dobila 204 glasa, Heseltine 156, a bilo je i 16 suzdržanih. Međutim, imala je četiri glasa manje od potrebne većine. Vratila se u London odlučna da nastavi borbu, ali je ubrzo shvatila da gubi podršku (ibid.: 109).

Pojedinačno je razgovarala s članovima svog kabineta, a većina joj je savjetovala da nema šanse za pobjedu u drugom krugu zato što nije imala dovoljno glasova u prvom. Stoga je 22. studenog Thatcher je najavila svoje povlačenje iz utrke, ali je ostala premijerka dok stranka nije izabrala

njenog nasljednika (ibid.: 109).

Nakon što je imala audijenciju kod Kraljice, razgovarala s drugim svjetskim liderima i održala svoj posljednji govor u Parlamentu, 28. studenog napustila je Downing Street u suzama. Njena ostavka iznenadila je mnoge izvan Velike Britanije. Ministar financija John Major preuzeo je vodstvo u vladi i stranci, a njegova prednost nad Heseltineom u drugom krugu glasovanja bila je dovoljna da Heseltine odustane (wikipedia.hr, 2024).

6. THATCHER I HRVATSKA

Thatcher nikada nije skrivala svoje simpatije prema Hrvatskoj. Tijekom 1990-ih za vrijeme raspada Jugoslavije otvoreno je podržavala težnju za hrvatskom samostalnošću i stalno je upozoravala da se u Jugoslaviji ne odvija građanski rat, već rat između komunističke Srbije i demokratskih država Hrvatske i Slovenije (Japac Martinko, 2019), kao i da su države bile izložene riziku uplitanja u Miloševićeve ratove (Thatcher, 2004: 245).

Poznata je i po svojim citatima „Zašto Tuđmanu zamjeraju da je nacionalist, pa i ja sam britanska nacionalistkinja“, kao i „Bolje da na križ pribiju mene nego Hrvatsku“ (Štambuk, 2013.). Posjetila je Hrvatsku 1998. te je rekla da joj je veliko zadovoljstvo obratiti se u glavnom gradu naše prelijepe zemlje (Thatcher, 1998: 21).

S ponosom je ustvrdila da je Zagrepčanka, a istaknula je i da se je dojmila gradska tržnica Dolac. Po njenim navodima, gradovi poput Londona i Pariza premjestili su svoje tržnice na rubove grada, što ju je ražalostilo. Dojmile su je se i zgrade, crkve, parkovi, muzeji i galerije (ibid.: 41). Primila je i počasni doktorat Sveučilišta u Zagrebu, a na toj svečanosti istaknula je da je u povlaštenom položaju posjetiti demokratsku i neovisnu hrvatsku državu (ibid.: 13).

7. ZAKLJUČAK

Trag kojeg je ostavila tijekom svoje političke karijere apsolutno je neizbrisiv. Ne smije se zaboraviti istaknuti to da je bila prva žena u povijesti države koja je ostavila toliki politički trag, a sukladno tome i otvorila put drugim ženama da se intenzivnije bave politikom.

Već tijekom razdoblja u kojemu je kretala s političkom karijerom pokazala je da je sposobna

političarka. Reforme koje je provela u obrazovnom sustavu sa školama bitno su utjecale na cijeli sustav, pogotovo jer je gotovo dvostruko više djece počelo pohađati sveobuhvatne škole.

Kada je postala vođa opozicije, mnogi nisu vjerovali u to da ima „ono nešto“ što bi ju činilo dobrom premijerkom, sumnje su bile postojane. Ipak, ona je konstantno radila na sebi i poboljšavala se, što je nacija prepoznala i uspjela je doći na mjesto premijerke.

Riješila je mnoge probleme tijekom svoje vladavine na mjestu premijerke, ekonomija je bila u dosta lošem stanju, a ona je to sve popravila svojim reformama i potezima. Reforma u vidu privatizacije značajno je utjecala na gospodarski rast, ali jedini problem bio je što je puno ljudi zbog toga ostalo bez posla. Ipak, morala je povući takav potez da „spasi“ ekonomiju jer je država bila u rasulu kada je došla na vlast. Impresivno je i kako je glatko „riješila“ Falklandski rat, no to, između ostalog, može zahvaliti i Argentincima koji nisu očekivali ovakav ishod, može se reći da su „zagrizli više no što mogu pojesti“.

Ono što joj je možda i najveće postignuće jest borba i suzbijanje nogometnog huliganizma u državi. Englezi su oduvijek bili poznati kao fanatični navijači, prisvajaju si naziv „kolijevke nogometa“ te je ovaj sport kod njih uistinu najvažnija sporedna stvar na svijetu. Ipak, ono što su radili na tribinama predstavljalo je veliku opasnost po sve na stadionu, a kada zbrojimo sve žrtve u raznim tragedijama, dolazimo do brojki koje bolje da niti ne spominjemo.

Svi potezi koje je povukla, od toga da više nitko ne smije stajati na tribini, preko toga da je nadzor na toliko visokoj razini da ni igla ne smije napraviti glupost do toga da se o navijačima znalo apsolutno sve. I u Hrvatskoj je puno toga slično kao tada, sve ulaznice su numerirane, zna se tko je gdje, postoje razne liste... Zaključak ovog djela jest da su engleski ultrasi u domovini mirni, a da su problematični van države.

Bilo kako bilo, Thatcher je ostavila duboki trag, ne samo u svijetu politike, već i ostalim sferama društva i nikada se neće zaboraviti niti izbrisati iz povijesnih knjiga.

8. LITERATURA

Blundell, John (2008) *Margaret Thatcher – A Portrait of the Iron Lady*. New York: Algora Publishing.

Campbell, Thomas (2022) ‘The enemy within’: football hooliganism and the Miners’ Strike. *Sport in History*, 43(1), 81–102.

Cannadine, David (2017) *Margaret Thatcher - A life and legacy*. New York: Oxford University Press.

Mihaljević, Damirka i Šilić, Marko (2015) TAČERIZAM – POLITIČKA KONCEPCIJA UVJERENJA. *Hum 10, br. 14*: 105-124.

Škrobo, Sara (2017) Margaret Thatcher i Falklandski rat; jugoslavenska perspektiva i hladnoratovski kontekst; *Pro tempore, br. 12*: 118-145.

Thatcher, Margaret (1993) *The Downing Street years*. London: Harper Collins Publishers.

Thatcher, Margaret (1998) *Poruke iz Hrvatske*. Zagreb: Hrvatski informativno-kulturni zavod.

Thatcher, Margaret (2004) *Državničko umijeće: strategije za svijet koji se mijenja*. [s engleskog preveli Andrea Kovačić ... et al.; zemljovid Tomislav Kaniški] Zagreb: Školska knjiga.

INTERNETSKI IZVORI

Economicshelp.org (2017) Thatcher’s Economic Policies.

<https://www.economicshelp.org/blog/glossary/thatcher-economic-policies/> Pristupljeno 7. kolovoza 2024.

Elliott, Larry (2013) Did Margaret Thatcher transform Britain's economy for better or worse? *TheGuardian.com* 8. travnja. <https://www.theguardian.com/business/2013/apr/08/margaret-thatcher-transform-britain-economy> Pristupljeno 2. kolovoza 2024.

Enciklopedija.hr (2024) <https://www.enciklopedija.hr/clanak/thatcher-margaret-hilda> Pristupljeno 30. srpnja 2024.

Gibson, Owen (2013) Margaret Thatcher era left mark on football but she could have ruined game *TheGuardian.com* 9. travnja.

<https://www.theguardian.com/football/2013/apr/09/thatcher-football-hillsborough> Pristupljeno 2. kolovoza 2024.

Hr.wikipedia.org (2001) Margaret Thatcher. https://en.wikipedia.org/wiki/Margaret_Thatcher
Pristupljeno 30. srpnja 2024.

Hr.wikipedia.org (2004) Falklandski rat. https://hr.wikipedia.org/wiki/Falklandski_rat
Pristupljeno 8. kolovoza 2024.

Hr.wikipedia.org (2006) Margaret Thatcher. https://hr.wikipedia.org/wiki/Margaret_Thatcher
Pristupljeno 31. srpnja 2024.

Hr.wikipedia.org (2008) Navijači. <https://hr.wikipedia.org/wiki/Navija%C4%8Di>
Pristupljeno 27. kolovoza 2024.

Japec Martinko, Martina (2019) Tajne 'željezne lady': Voljela je Hrvatsku, a u EU je sumnjala *Express.24sata.hr* 13. listopada. <https://express.24sata.hr/life/tajne-zeljezne-lady-voljela-je-hrvatsku-a-u-eu-je-sumnjala-23202> Pristupljeno 17. kolovoza 2024.

Štambuk, Drago; 'Bolje da na križ pribiju mene nego Hrvatsku!' *Vecernji.hr* 10. travnja <https://www.vecernji.hr/vijesti/bolje-da-na-kriz-pribiju-mene-nego-hrvatsku-536464>
Pristupljeno 27. kolovoza 2014.

V.H. (2013) KAMPANJA NA FACEBOOKU / Britanski rokeri slave smrt Margaret Thatcher *Net.hr* 9. travnja. <https://net.hr/danas/vijesti/britanski-rokeri-slave-smrt-margaret-thatcher-b7f68d76-b9f5-11ec-a151-0242ac120018> Pristupljeno 10. kolovoza 2024.